

С. І. Никитюк

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПЛАСТ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті йдеться про всевітньовідому постать Івана Огієнка, українсько-го генія, подвижника національної науки та культури; його дослідницьку діяльність на ниві культурологічних, теологічних, історико-публіцистичних, перекладацьких та лінгвістичних студій. Він цікавився історіософією народу, проблемами ментальності українців, фольклористичними дослідженнями. Заслуга Івана Огієнка полягає і в тому, що він розкрив основні засоби здійснення національного виховання підростаючого покоління. Учений великого значення надавав ознайомленню дітей з національними звичаями та обрядами. До цінних джерел національного виховання Огієнко відносив фольклор. Він наголошував на великому виховному змісті народного календаря і на виховному значенні рідного побуту. Виняткове місце займає перекладацька діяльність Івана Огієнка. Його переклад Біблії українською мовою справедливо вважають вершиною діяльності. Стаття сприятиме осмисленню його феномену на усіх рівнях.

Ключові слова: постать, публіцист, переклад, талант, індивідуальний стиль, манера письма, національне відродження, дослідження.

Іван Огієнко та митрополит Іларіон – ці величні імена являють нам одну, всевітньо відому постать: поет і прозаїк, есеїст і мовознавець, поліглот і теоретик канонічного права, вчений-професор і перекладач Біблії та релігійної літератури, ієрарх Української автокефальної православної церкви, енциклопедист, носій і творець невисипущого національного духу, людина, на подив, широким уподобань і зацікавлень, що нелегко сприймаються як реальна можливість, зреалізована в одній іпостасі [1].

Праці Огієнка мали й нині мають неабияке прикладне значення, вартість, бо служили й служать тим, кому небайдуже національне відродження нації та України. Працями та величною постаттю Івана Огієнка цікавилися й досліджували такі вітчизняні вчені, як А.О. Євграфова, О.М. Завальнюк, Г.Й. Насмінчук, С.І. Сохацька, М.С. Тимошик.

Мета статті – дослідити ґрунтовність, літературний талант публіциста, вченого, перекладача та оратора Івана Огієнка.

Ще студентом Іван Огієнко почав активну публікаторську роботу. Помітними на той час були його лінгвістичні розвідки «Огляд українського язикознавства» (1907), «Українська граматична термінологія» (1908), «Двіїне число в українській мові» (1909). Уже перебуваючи на посаді професора Київського університету, у 1917 році за дорученням Центральної Ради вводить там предмет «Історія української мови». На посаді міністра освіти очолює Правописну комісію й разом із академіком А. Кримським і професором С. Тимченком готує «Проект правопису української мови», який невдовзі схвалила і затвердила Всеукраїнська академія Наук.

Певні зусилля І. Огієнко віддав розшукуванню видатних пам'яток української писемності, стародруків, на основі яких у перспективі з'являються монографічні дослідження. Так, у розвідці «Загублений крем'янецький стародрук: «Синод луцький 1638 р.» Огієнко розкриває змістовну й художню вартість стародруку, зазначає, що його написано українською мовою з багатьма

полонізмами та наголосами на словах. У загальному, мова західноукраїнська із південнослов'янськими рештками правопису [1].

Поетична, поетико-драматична творчість Івана Огієнка вказує на глибокі зацікавлення історіософією народу, проблемами ментальності українців. Так, у післямові до книги «Філософські містерії» автор стверджував, що у нас немає релігійної поезії, бо немає поетів, чії душі й серця були б із Богом. «Релігійна поезія оформлює нашу голодну й спрагнену душу найсвятішим питвом – релігійною ідеологією. Релігійна поезія творить правдивий релігійний світогляд. Він опертий на повній християнській науці, визнає основними двигунами світу головні християнські чесноти: Віру, Надію, Любов, але ... реальні, постійно здійснювані в житті, а не тільки уявні» [5].

Книга-есеї «Українська культура», що містить у чотирьох розділах цінні відомості із української історії, філософії, археології, мистецтва, культури, літератури, освіти з давніх віків, має чинну цінність. Особливо наразі актуальні ті сторінки народознавчої праці Огієнка, де відзначається, як заборонялася на Московщині українська книжка, як спалювали україномовну продукцію, як саме русифікувалося все українське за часів Петра I та Катерини II і впродовж наступних десятиліть. Наводимо роздуми Івана Огієнка щодо рідної мови та родинних обов'язків.

Найперші рідномовні обов'язки:

1. На кожному кроці й кожній хвилини охороняй честь своєї рідної мови, як свою власну, більше того – як честь своєї нації. Хто не береже чести своєї рідної мови, той підкопує основи своєї нації.
2. Розмовляй у родині своїй тільки рідною мовою. Це принесе тобі правдиву насолоду шляхетного почуття сповнення найбільшого обов'язку щодо свого народу.
3. Хто в родині своїй розмовляє не рідною мовою, той стоїть на дорозі до мовного винародовлення, – найбільшого непростеного гріха проти свого народу.
4. Бережи своє особове ім'я й родове прізвище в повній національній формі і ніколи не змінюй їх на чужі. Найменша тут зміна, – то вже крок до винародовлення.
5. Кожний, хто вважає себе свідомим членом свого народу, мусить пильно навчатися своєї соборної літературної мови.
6. Кожний свідомий член свого народу мусить завжди допомагати всіма приступними йому способами розвитку культури своєї літературної мови.
7. Кожний свідомий член народу мусить добре розуміти й ширити головне рідномовне гасло «Для одного народу – одна літературна мова й вимова, один правопис».
8. Кожний свідомий член нації мусить добре знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу.
9. Де б ти не жив – чи в своїм ріднім краю, чи на чужині, – скрізь завжди мусиш уживати тільки однієї соборної літературної мови й вимови, тільки одного спільного правопису, тим ти покажеш, що ти свідомий син своєї об'єднаної нації.
10. Кожний громадянин мусить добре пам'ятати й дітей своїх того навчати, що наймиліша мова в цілому світі – то мова рідна.
11. Кожний свідомий громадянин, живучи серед чужого народу, мусить конче вживати своєї рідної мови не тільки вдома, але й скрізь, де можливо.
12. Кожний свідомий громадянин мусить щедро підтримувати свої національні періодичні й неперіодичні видання, даючи їм цим самим змогу нормально розвиватися. Добрий стан національних видань – то могутня сила народу й забезпечення розвитку рідної мови, а висота їх накладу – то ступінь національної свідомості народу [5].

Заслуга Івана Огієнка полягає і в тому, що він розкрив основні засоби здійснення національного виховання підростаючого покоління. За твердженням педагога, *«мова нерозривно пов'язана з народом та його історією, і коли ми мусимо любити свій народ, то тим самим мусимо любити і берегти й свою рідну мову, бо без мови народ не може існувати»*. Спираючись на власний досвід, Іван Огієнко доводить, що «безмовний народ – не народ». Спілкування з дітьми своєю мовою веде до підвищення свідомості, формує гідність, високі моральні якості. *«Рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу, як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу, бо рідна мова – то основа нашої історії, як душа цього народу»*. На думку Івана Огієнка, мова – це найкращий вихователь, бо завдяки їй формуються основи духовного світу дитини, тільки вона (мова) може забезпечити повноцінне життя особистості [3].

Іван Огієнко наголошував на великому виховному змісті народного календаря – системи історично обумовлених дат, свят, подій, традицій, звичаїв та обрядів, які в певній послідовності відзначає весь народ протягом року. Педагоги повинні зосередити свої зусилля на вивченні дітьми народного календаря, розумінні його виховного значення, духовного потенціалу і змісту. Свята, фольклорно-календарні традиції, звичаї українців вказують на їхній високий культурний рівень, ступінь талановитості, глибокий гуманістичний потенціал. «Народний календар прилучає дітей до живої енциклопедії побуту й дозволяє народу. У могутньому гармонійному комплексі емоційно-естетичних засобів виховання дитина формується як представник певного етносу. У дитячому садку та початковій школі народний календар є природовідповідною програмою національного виховання. Традиції і обряди притаманні кожному святу, пов'язані з природою рідного краю, природою самої людини, трудовою діяльністю народу в різні пори року. Вони поглиблюють емоційні зв'язки дитини з життям, працею, красою рідного народу», – писав Іван Огієнко. У процесі підготовки до свят, календарних дійств та під час проведення їх у дітей пробуджуються, поглиблюються і закріплюються найкращі якості особистості: творче ставлення до дійсності, кмітливість, працьовитість, ініціативність, діловитість, підприємливість, а головне – любов до рідного народу, до батьківщини [3]. Іван Огієнко великого значення надавав ознайомленню дітей з національними звичаями та обрядами. Учений доводив необхідність формування в підростаючого покоління поваги до звичаїв свого народу. Звичаї він поділяв на родинні (домашні), релігійні, загальнонародні. Іван Огієнко орієнтував на прилучення молоді до дотримання обрядів свого народу, оскільки вони поєднують у собі багато естетичного, морального, етичного, історичного і філософського. Звичаї та обряди об'єднують минуле і сучасне, свідчать про наявність етнічної спільності людей. *«У який бік не поглянемо, скрізь бачимо, як оригінально, своєрідно складав свою культуру народ український»*, – зазначав великий мислитель. Підтвердження цих думок знаходить своє відображення і в сьогоденній практиці навчально-виховної роботи з дітьми. Жодна родина, жодний заклад освіти не має обходитися без використання народних традицій, звичаїв та обрядів. Це той фундамент виховання, що переходить і передається з покоління в покоління. На основі народних традицій у дітей формуються норми й правила моральної поведінки, світосприймання. Традиції – це живий пізнавальний, емоційний, зрозумілий зв'язок між минулим, сучасним і майбутнім народу. Прилучаючись до традицій, наслідуючи їх, діти вбирають їх пізнавальний, психологічний, моральний, естетичний зміст.

До цінних джерел національного виховання вчений відносив фольклор – *«найкращий здобуток старовини, що має вплив на стару й нову українську літе-*

ратуру». Виховання засобами фольклору впливає на розвиток емоційної сфери дитини, сприяє формуванню глибоких духовних почуттів підростаючої особистості, «допомагає відтворити картину світу в традиційних для народного світогляду формах: казках, прислів'ях, приказках, забавлянках, колісанках, мирилках, потішках тощо». Іван Огієнко наголошував також і на виховному значенні рідного побуту. На його думку, діти повинні знати глибокий смисл і значення оформлення житла в національному дусі, елементи національного одягу тощо. *«Ми бачимо орнамент на кожному кроці життя селянського: малюнки криють сволами й комини, містяться над дверима та вікнами, по стінах хат, оздоблюють дерев'яний посуд, широко розкинулись по скринях, мисниках, річах свічких...»*, – писав мислитель. З дитинства в малюнках формується «доречне й естетичне» використання елементів українського національного побуту, «розуміння їх краси й моралі», тобто відчуття своєї етнічної належності, ставлення до свого народу. Як свідчать приклади, переважна більшість ідей Івана Огієнка з питань виховання дітей переплітається із запитами і завданнями сучасної педагогіки [4].

Виняткове місце займає перекладацька діяльність Івана Огієнка. Його переклад Біблії справедливо вважають вершиною діяльності як богослова, науковця і поета, справою всього його життя [2].

Характеризуючи переклад Біблії Огієнко, маємо пам'ятати, що для нього як для людини високого духовного звання, незаперечною була думка про сакральну єдність духу і його втілення в слові, про те, що святість Божої книги нероздільна з її словесною та писемною матеріалізацією. Разом з тим, він постає перед нами у своєму перекладі як непересічний поет, демонструючи здатність бути на рівні високого поезизму Біблії.

Важливо відзначити, що Огієнко, знаючи в юності давньогрецьку та латину а пізніше опанувавши давньоєврейську, зберігає в своєму перекладі стиль і структуру як давньогрецької, так і семітичної поезики. Для першої властива більша витонченість, лаконічність та усталеність ритмічних конструкцій, другій – певний натуралізм, демегафоризованість, оперування значними словесними масами, що розташовуються у вільній організації. Специфіка семітичної поезики відбилась в «Пісні над Піснями», де знаходимо особливий синтаксичний паралелізм, у якому не просто повторюється речення однакової структури, але створюється їх наскрізна, розгалужена система, що наближає стиль цієї книги до фольклорно-поетичної образності [2].

Таким чином, створюючи переклад Біблії, Іван Огієнко працював у полі невичерпних можливостей Святого Письма. Глибоке розуміння його змісту і форми, неабиякий поетичний хист, наполеглива, кропітка праця забезпечили не тільки адекватність перекладу оригіналу, але й його високий художньо-естетичний рівень [2].

Про працю над перекладом «Біблії», про глибокий філософський зміст сам Огієнко так писав у поемі «Свята Біблія відвічна»:

Перекладав я Слово Боже,
Святу Біблію відвічну
На слово наше, рідне й гоже,
Сильне, як меч той обосічний...

Глибока Біблія – як море,
І розум з неї п'є навчання, –
Як океан, воно просторе,
Криниця всього Сподівання!..

Варто зазначити, що проаналізований вище доробок Огієнка містить багатющий матеріал, який продукуватиме нові ідеї, відкриє нові горизонти у подоланні стереотипів, популяризації спадщини та увічнення пам'яті Знаменитого Українця.

Список використаних джерел:

1. Качкан В.А. Українське народознавство в іменах : у 2 ч. : навч.посіб. / за ред. А.З. Москаленка ; передм. А.Г. Погрібного. Київ : Либідь, 1994. Ч. 1. 336 с.
2. Кеба О.В. Ідеї Івана Огієнка у літературно-мистецькому вимірі. *Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження* : наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого 1997 р.). Кам'янець-Подільський; Київ : 1997. С. 228-229.
3. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу : історична монографія. Київ : Обереги, 1991. 424 с.
4. Митрополит Іларіон. URL: <http://ukrlife.org/main/minerva/mova.html>.
5. Огієнко І. Твори: Філософські містерії. Вінніпег, 1957. 336 с.

The article deals with Ivan Ohienko, the world famous personality, Ukrainian genius, a promoter of the national science and culture. It's possible to find here about his research activity in the field of culture, theology, history and public studies, translation and linguistics. He was interested in the folk historiosophy, problems of the Ukrainian mentality, folklore researches. His merit is in the discovering of national education implementation of the new generation and its main aids. Ohienko believed that communication with children in their native language leads to being more aware, moulding of dignity, elevated moral qualities. A native language is the cornerstone of being a population as a whole nation because there is no separate nation without an independent population and there is a foundation of our history as a spirit of this population. *Any language is the best educator, otherwise due to this aid the child inner world foundations are formed. Only the native language can provide a full life of some personality.*

A researcher paid a special attention to familiarization children with the national customs and rites.

Ohienko related folklore to the most valuable sources of national education. He stressed a great educational role of the folk calendar, a system of historically determined dates, holidays, events, traditions, rites which all the population celebrate in the certain order during a year. Educators should concentrate their efforts on the studying of the popular calendar, understanding of its educated meaning, inner potential and content, by the children. Holidays, folk and calendar traditions, Ukrainian customs indicate their high level, talent degree, a profound humanistic potential.

An exceptional part takes a translation activity of Ivan Ohienko. His Bible translation in the Ukrainian language is righteously considered to be the peak of his legacy. This paper promotes comprehension of his phenomenon at all levels.

Key words: personality, publicist, translation, talent, individual style, writing manner, national revival, research.

Отримано: 18.09.2018 р.